

kívánt. Más körülményekből származott a homály. A segédek sűrű tárgyalásai közben kiderült, hogy az egyik fél nem párbajképes. Valami kis folt settenkedett lovagias multjában. A segédek nem azért ügybuzgó segédek, hogy ezt a parányi foltot föl ne fedezték volna — és éppen most, a hősi párviadal előtt. Am az élet megrendítő fordulatokban bővelkedik. Mert íme, a másik félről is kiderült holmi folt. És mivel erről a második foltról dönteni nem tudtak, fölküldték a jegyzőkönyveket a tiszti becsületbírósághoz, lévén tartalékos tisztokról szó. A négy párbajsegéd a napokig tartó megfeszített munka után fáradtan áttért a szürke hétköznapi munkákra. Most a városban az a becsületbíróság töri a fejét az egész ügyön és bizonyára ők is szögreakasztják más kötelességeiket, amikért az ország eltartja őket.

Ha már lovagias ügyeknél tartunk, megemlítek egy tavalyi

lovagias ügyet az egyik szomszéd faluból. Ott a ref. tanító hívta ki párbajra katolikus kollégáját. Szinte félek kimondani, — nehogy a felekezeti elfogultság gyanújába essem — hogy a katolikus tanító teljesen ártatlan volt. Hiszen feleségét sértette meg a másik fél, és ő ezt a goromba, idétlen sértést visszautasította. Azt hitte szegény, hogy ennyihez joga van mint férjnek. Amikor a párbajt visszautasította állására és meggyőződésére való hivatkozással, az intelligencia egy része bojkottálta a tanítót, az ügyet pedig „magasabb” becsületügyi fórum elé terjesztették. Mert működik nálunk számtalan magas és magasabb ilyen fórum. És mekkora buzgósággal, szakértelemmel bogozzák a lovagias ügyeket, mert ők értik igazában a lovagiasságot, becsületet, nem mi, akik évtizedek óta nyakig merülünk a szürke hétköznapi munkákba a magyar életért.

Hunyadi János bátai csatája

Írta: dr. Kónya Mária

Közel van már első szent királyunk jubileumi esztendeje. Mélysegesen szimbolikus a Szent István-jubileumnak és a Magyarországon tartandó Eucharisztikus Világkongresszus évének összehatalálkozása. Szent István király államalkotó, nemzetépítő munkájához, hősi erőfeszítéseihöz és alkotásaihoz a kereszténységéből, bensőséges személyes vallásosságában bizonyosan az Eucharisziából merített újra meg újra erőt. Ez a belső összefüggés fejeződik ki az időpontoknak mostani találkozásában is, melytől a Szent István-jubileum mérhetetlenül sokat nyer lelki és eszmei tartalomban.

Szent István életművének és erőteljes, mély vallásosságának kapcsolatát a magyar történelemben nemzedékről-nemzedékre megtaláljuk. Nagy embereink közül a legnagyobbaknál mindig ott találjuk alkotásaik, lelkiéletük háttérében kifogyhatatlan erőforrásként a bensőséges hitet. Példa erre nagy törökverő hősiünk, az Európát elnyeléssel fenyegető ozmán áradat első hullámát visszaverő Hunyadi János is.

Szent István király műve éppen alkotásának maradandó volta miatt csak első láncszeme annak az évezredes munkának, melyet a magyarság saját létének, állami és nemzeti életének kibontakoztatása mellett nemzedékről-nemzedékre végzett az európai keresztény kultúra asszimilálásában, továbbadásában és megvédésében. Hunyadi Jánossal kapcsolatban a megvédés ténye kap nyomatékos hangsúlyt. Az ő élete egyik első, dicsőséges fejezete azoknak a küzdelmeknek, melyeknek során a magyarság utolsó csepp véréig hősi önfeláldozással védelmezte a Szent István idejében hozzánk is befogadott keresztény kultúrát.

Hunyadi János életéből nem könnyű kiválasztani a jubileumi ünneplésre legméltóbb esztendőt, hiszen törhetetlen következetességgel és egyre növekvő áldozatokkal egész életét a török veszedelemnek Magyarországtól való elhárítására szentelte; ez volt vállalt hivatása, életének főcélja. Az 1937-es esztendővel azonban már beléptünk abba az időszakba, amikor 500 év távolságából hálás emlékezéssel kell keresnünk nagy törökverő hősiünk alakját, mert 1437-ben Szendrőnél aratta Hunyadi első nagyobb jelentőségű győzelmét a török fölött. Ettől kezdve 1456-ig, nándorfehérvári utolsó győzelméig a török elleni küzdelmeknek szakadatlan sora következik. Hunyadi minden tettét, politikai állásfoglalásait is elsősorban a fenyegető török veszedelem irányítja; pályájának minden újabb, magasabb állomása csak tágabb teret nyit meg előtte törökverő terveinek keresztülvitelére, mert nagyobb cselekvési

szabadságot, szélesebbkörű hatalmat biztosít számára a török elleni harcokhoz. Amint Hunyadi tüneményes gyorsasággal emelkedő életpályáján középsorsú nemesből egy-két évtized alatt Magyarország leggazdagabb, leghatalmasabb főurává vált, úgy nőtt, emelkedésével párhuzamosan, a török elleni ereje, fokozódott akcióképessége.

Hunyadi pályájának ez a bámulatosan gyors emelkedése éppen rendkívülisége miatt különböző feltevésekre adott okot. Történelmünk ezen, minden részletében még meg nem világított korszakának egyik legtöbbször vitatott pontja Hunyadi János származásának kérdése. Van bizonyos valószínűség a hagyományon alapuló feltevésen, hogy Hunyadi Zsigmond királynak és a később Vajk vitézhez feleségül ment hunyadmegyei nemeslánynak, Morsinai Erzsébetnek a fia. Pályája nekilendülését ez magyarázna, de meg nem állapodó, gyors emelkedését bizonyosan mindenekelőtt személyes kiválóságának és gondviselészerű hivatására való kiválasztottságának köszönhetette, hiszen válságos körülmények között ismételtelen adta bizonyosságát kivételes képességeinek és nagy lelkierejének. És Hunyadi emelkedésének leggyorsabb, legcsodálatosabb szakasza nem is Zsigmond király életére esik. Albert uralkodása alatt lett szörényi banná, de az ő rövid királysága nem jelentett törést Zsigmond uralkodása után; Albert apósa udvarából is jól ismerhette Hunyadi.

Annál nagyobb változásokat hozott Albert halála. A nemzet két pártra szakadt az özvegy királyné csecsemő fia és a vitéz, fiatal lengyel király, Ulászló között. Garai László, kit a börtönből csak Ulászló lovagiassága mentett meg, Erzsébet királyné pártján sereget gyűjtött a Dráva—Száva-közben és megindult hódítgatva Buda felé, hol Ulászló tartózkodott. Az özvegy királyné és hívei látva Garai előnyomulását, már abban kezdtek bizakodni, hogy elűzhetik Ulászlót Budáról. Északon Giskra zsoldosai pusztítottak a királyné pártján, azzal fenyegetve Ulászlót, hogy elvágják előtte a lengyelországi visszavonulás útját. Ulászló szorongatott helyzetében Garai ellen Hunyadi és Ujlaki Miklóst küldte. Garai Bátánál' állapotodott meg seregével, Hunyadi északról jövet vele szemben, a Bata és Batasték közötti sikon. A helyzet válságos volt, a csata kimenetelén igen sok fordult. Hunyadi, hogy a magyar vért kimélje, békés megegyezésről akart tárgyalni, de Garai ezt visszautasította. Megütözköztek. Több órán át tartó kemény küz-

¹ A Bátára vonatkozó adatokat Ft. Fájth Jenő bátai plébános úrnak köszönhetem.

delem után Hunyadi győzött, Garai seregét szétszórta, maga Garai is csak nehezen tudott elmenekülni.

Hunyadi megnyerte az ütközetet, — valóra váltotta új királyának öhozá fűzött reményeit, ki nehéz helyzetében Hunyadi hősiességéhez és hadvezéri képességeihez fordult. Ulászló ettől kezdve országos méltóságokban és bizalmában egyre magasabbra emelte nagy párthívét, kivel a török visszaszorításának kérdésében is megértették egymást. Teleki gróf, a Hunyadiak történetírója a történeti kútfők körültekintő megfontolása után elfogadja azt a véleményt, hogy az ütközet megnyerésének Hunyadi János felfelívelő pályája újabb hatalmas lendületet köszönhetett: ezután tette meg őt Ulászló legbizalmasabb tanácsadójává és ezután nevezte ki erdélyi vajdává és temesi bánná, miáltal egyben rábizta a töröktől közvetlenül fenyegetett végek védelmét is. Ez a győzelem nyitotta meg tehát Hunyadi János előtt az utat világ-történelmi távlatokba nővő hivatásának betöltésére.

Hunyadi János életének eddig egészen meg nem világított kérdései közé tartozik ennek a számára oly nagy jelentőségű ütközetnek a pontos helye is; a történeti kútfők között erre a pontra nézve bizonyos ellentmondás van, mely tévedésekre adott alkalmat; történetírásunk ugyanis hol szekszárdi, hol bátaszéki csataként említi a bátai csatát. A kérdés eldöntése más érdekes és értékes vonatkozásokat is megvilágít, ezért érdemes foglalkozni vele.

Ulászló történetének kútfői Túróczi és a lengyel Dlugosz műveire vezethetők vissza; ezeket használta fel a humanista szellemű Bonfini és Callimachus. A két utóbbi író azonban még Ulászló uralkodásának kortársaitól nyert személyes értesülésekkel is bővíthette főforrásának adatait, — így mind a négy írónál találunk bizonyos önállóságot.

Dlugosz János előadása szerint Hunyadi és Garai serege „Báta városánál találkozik össze, megütköznek, a csata több órán át tart, a két sereg változó szerencsével harcol”. (Hist. Pol. lib. XII. p. 755.) Dlugosz előadásának értékét emeli források gyűjtésében való gondossága mellett az a körülmény is, hogy körülbelül a csata idejében járt Magyarországon. Mint Ulászló hívének, Zbigniew Olesnicki püspöknek bizalmas titkára, 1440-ben ura kíséretében Magyarországra jött Ulászló koronázására. Történetírói érdeklődésével Dlugosz bizonyosan felhasználta a jó alkalmat, és a király környezetében pontos és részletes értesüléseket szerzett az eseményekről, míg Budán tartózkodott. Mozgalmas pályáján diplomáciai küldetések alkalmából később is ismételtén megfordult Magyarországon.

Callimachus — Buonaccorsi Fülöp — így mondja el az eseményeket: „Ulászló Hunyadi küldte Gara ellen... hogy előbb békés megegyezésről tárgyaljon... Hunyadi már csak 5000 lépésnyire lévén Báta városától, ahová Gara visszavonult seregével, körüljárta és elrendezte seregét... végül 1000 lépésnyire az ellenségtől megerősítette táborát alkalmas helyen, honnét az legkevésbé volt látható...” — miután Garai tárgyalásra nem volt hajlandó, megütköztek. (De rebus Vladislai, Schwandtner: Script. rer. Hung. I. 473 és köv.) — Callimachus a vidék földrajzának olyan világos képét adja, és előadása a valószínű részletekben való olyan jártasságot mutat, hogy biztosra vehetjük, hogy ezekre az eseményekre nézve Dlugosz művénel bővebb forrásai is voltak. Callimachus élettörténete közelebből is útbaigazít. Mikor humanista körének a pápa ellen tervezett merénylete miatt Rómából menekülnie kellett, Lengyelországban hosszú ideig élvezte Szánoki Gergely lemergi érsek vendégszeretétét. Szánoki előbb Ulászló király gyóntatója és tanácsadója volt, majd a várnai csata után a Hunyadi-fiúk nevelője, Vitéz János püspöksége óta pedig nagyváradi kanonok. Csak 1450 körül tért vissza Lengyelországba, tehát Ulászló és Hunyadi udvarában egy évtizeden át a legilletékesebb forrásokból értesülhetett a magyarországi eseményekről. Szánoki maga is megírta Ulászló történetét; biztosra vehetjük, hogy Callimachus felhasználta ezt az elveszett művet, sőt pártfogójától, mint Ulászló korának egyik legjobb forrásától, szóbeli értesüléseket is igyekezett szerezni, — melyeket esetleg személyes utánjárással is kiegészíthetett 1483-ban, mikor a lengyel király követeként Mátyás budai udvarában tartózkodott.

Természetes, hogy Michovius krakkói kanonok 1519. évi munkája is a lengyel forrásokat követi. Szerinte Hunyadi és Újlaki „... az ellenség táborát Báta városánál szétszörták”. (Chron. Pol. lib. IV. p. 303.)

A magyar kútfőnek, Túróczi János krónikájának előadása szerint Garai serege „Deczykador monostor mellett, mely helyet a nép Széknek nevez, ütött táborot... Hunyadi és Újlaki csatarendbe

szedett sereggel ellenük sietvén, nagy harci kedvvel támadtak táborukra”. (Cron. Hung. Rer. Hung. Script. var. Francofurti 1600, p. 142.) — Fűzzük ehhez mindjárt Bonfini szövegét: Garai László serege „Szekszárd monostornál, mely Báta alatt fekszik, 5000 lépésnyire a Dunától, — most Széknek nevezik — ütötte az első táborot... Hunyadi és Újlaki, miután gyorsított menetelésekkel megérkeztek a monostorhoz, pihenésre alig egy napot fordítottak; másnap hajnalban már megütköztek”. (Rer. Hung. decad. Lipsiae, 1771. Dec. III. lib. IV. p. 434.) — Garai táborhelyének leírásából világos, hogy Bonfini nem ismerte a vidéket és összekeverte a neki idegen földrajzi neveket. Nem Szekszárd van Báta alatt, hanem fordítva, — nem Szekszárdot, hanem Deczykádort, helyesebben Czikádort, ma Bátaszéket nevezhette a nép Széknek. A magyar helynevekben járatlan Bonfini valószínűleg a Szék-Szekszárd hasonlóság tévesztette meg. Hogy Teleki gróf Bonfini zavaros előadását fogadja el és a csatát ő is Szekszárd mellé helyezi, azt mutatja, hogy ő sem ismerte a vidéket. A „monostor” említése nem igazít útbá, mert monostor abban a korban Bátán is, Czikádoron is, Szekszárdon is volt.

Az ellentmondásokat megoldó magyarázat számára Bonfini egy kifejezése nyújt alapot; ő tudniillik azt írja, hogy Garai László Szekszárd monostornál ütötte „az első táborot”. — A Dráva—Száva-közből seregével északra vonuló Garai Bátaszékig jutott el és ott táborot vert, amint Túróczi és Bonfini mondják, Hunyadi közeledtére azonban visszavonult Bátára, itt verte a „második” táborot. Callimachus szerint is Garai Bátára „visszavonult”. Hunyadi követte, így folyt le Báta mellett az ütközet, 1000 lépésnyire a falutól. Báta és Bátaszék között oly nagy a távolság (8 km), hogy amely terület Bátától 1000 lépésnyire fekszik, azt Bátaszékhez semmiképpen sem számíthatjuk. A Hunyadi életében oly nagy jelentőségű ütközet tehát nem Szekszárd vagy Bátaszék mellett, hanem Bátánál folyt le.

Bátának, melyet a XV. században mezővárosként emlegetnek, bizonyosan jelentős szerep jutott Hunyadi János életében. A bátai ősi bencés monostor-templom ebben a korban messzeföldön híres búcsújáróhely volt; a források szerint az Oltáriszentségben látható volt itt Krisztus vére, testének részecskéjével együtt évtizedeken, sőt valószínűleg másfél évszázadon keresztül.² A Hunyadi-család feltűnő kegyelettel viseltetett ez iránt az apátság templom iránt, pedig az országnak ezen a vidéken birtokuk sem volt. A garamszbenedeki apátság levéltára megőrizte a mohácsi ütközet után odamentett bátai templomi ruhák jegyzékét; ebből kitűnik, hogy a monostor-templom legbőkezűbb jötevői a Hunyadiak voltak. Hunyadi János maga két dalmatikát ajándékozott a templomnak, Szilágyi Erzsébet egy aranyos-gyön-győs, megkülönböztetetten „nagy bársony”-nak nevezett casulát és más két miseruhát, Mátyás király különböző értékesebb-nél értékesebb templomi ruhákat vagy 450 frt értékben; még Korvin János is adott a templomnak négy bársony miseruhát. Legmeghatóbb, és a Hunyadi-családnak a bátai kegyhely iránti ragaszkodását legjobban kifejezi Hunyadi László ajándéka: a leltár szerint kivégeztetése előtt, halála órájában, „tempore suae mortis” egy fekete bársony, arannyal átszőtt miseruhát küldetett Bátára, bizonyosan, hogy ebben mondják érte a gyászmisét...

Mi fűzhette a Hunyadiakat ilyen kegyeletes ragaszkodással a bátai templomhoz? — Hunyadi János Báta mellett állt életének egyik nehéz napján; ha Garaival szemben vereséget szenved, az egész országban tovább pusztít a polgárháború, — ő maga talán hontalan menekült Ulászló mellett Lengyelországban. Nem tételezhetjük-e fel, hogy a kereszténységnek ez a hősie védelmezője életének nehéz óráiban a közelből különös áhitattal gondolt a bátai csodálatos ereklyére, és az Oltáriszentségben vérző sebet megmutató Krisztushoz fordulva, imájából merített erőt a küzdelemhez? És mikor könyörgése meghallgatást nyert, és a győzelem újabb nagy lendületet adott küzdelmes és dicsőséges pályájának, a monostor-templom iránti kegyeletes háláját családja szívébe is beleoltotta.

A közeledő Hunyadi-jubileum alkalmával hálás és ünnepi emlékezésünk a helyeket is szeretné bejárni, melyeknek jelentőségük volt Hunyadi János életében, de mai országhatáraink mellett csak a távolból gondolhatunk ezek legtöbbször. Annál jobban meg kell becsülnünk azt a néhány helyet, ahol ma is szabad lélekkel ünnepelhetünk, mint például Bátán. A bátai

² A bátai monostor-templom csodálatos ereklyéjével bővebben egy készülő tanulmány foglalkozik.